

Píše Michael Špirit

(E*forum, 17. 02. 2016)

Kniha **O literatuře výpravné** je výběrem z celoživotní tvorby literární historičky, kritičky, překladatelky a editorky **Růženy Grebeníčkové** (1925–1997). Sama autorka se k souhrnnějšímu představení studií, esejí a kritik během své vědecké dráhy v druhé polovině dvacátého století nedostala. Pokud se nějaká nakladatelská nabídka či možnost naskytla, například na přelomu šedesátých a sedmdesátých let či v polovině let osmdesátých, zmařila ji nakonec mstivě motivovaná rozhodnutí komunistických úředníků, zaměřená buď přímo proti R. Grebeníčkové, anebo z edičních plánů v politicky „choulostivých“ dobách plošně škrtající připravované či nasmlouvané rukopisy kriticky uvažujících spisovatelů.

Soustředí-li se čtenář v soupisu autorčiných publikovaných prací jen na samostatně vydané tituly, dobere se podivného nálezu. U stylově originální myslitelky, která i ve složitých podmínkách totalitního státu intenzivně pracovala nejen v oblasti srovnávací literární vědy, ale také filosofie, psychologie a sociologie, shledá tři práce, které na první pohled zaujmou proměnlivou bizarností tématu i způsobem vydání. Sešitek z roku 1952 O knize A. Zápotockého Rudá záře nad Kladnem je návodnou interpretací románu o historii kladenského dělnického hnutí, pocházející z poúnorového období bezohledně prosazovaných zájmů primitivně pojaté lidovosti, srozumitelnosti a výchovnosti. Jde o metodický návod, jak číst jednu z próz, po jejichž „správném“ pochopení a složení závěrečných zkoušek čtenář získával odznak komunistického hrdiny. (Ocenění usnadňovalo svému nositeli postup v hierarchii Československého svazu mládeže nebo komunistické strany a přinášelo výhody i ve škole nebo v zaměstnání.) Publikace o 24 stranách vyšla jako 15. svazek řady Na pomoc čtenářským kroužkům ČSM.

O čtvrtstoletí později vyšlo separátně další krátké (20 stran) pojednání, Das Bild des Deutschen in der slavischen - vornehmlich tschechischen - und das Bild des Tschechen in der deutschen Literatur des 19. Jahrhunderts (Obraz Němců ve slovanské - zejména české - literatuře a obraz Čechů v německé literatuře 19. století). Sešitkový spis převážně kompiluje pasáže z dřívějších autorčiných studií o Gogolovi, Puškinovi, Sabinovi a Máchovi a vyšel jako 13. svazek řady zkoumající kulturní stereotypy nákladem společenství Fraternitas, sídlícího v západoněmeckém Mettmannu (poblíž Düsseldorfu). Prostředníkem mezi autorkou a nakladatelstvím byl zřejmě alsaský germanista Roger Bauer působící tehdy na mnichovské univerzitě a patřící od poloviny šedesátých let k autorčiným blízkým přátelům (mj. pro ni představoval jeden ze zdrojů těžko dostupné zahraniční odborné literatury).

Skripta z roku 1983 Tematizace těla a tělesného pohybu v novověkém myšlení pojednávají s náročným kritickým aparátem o úloze titulních pojmů v dějinách filosofie a literatury. Z iniciativy Bohuslava Blažka vyšla jako studijní materiál v prognostickém oddělení Československého svazu tělesné výchovy. Úsek komplexního prognostického modelování tehdy vedl pracovník, z něhož se po listopadu 1989 stal úspěšný sociálnědemokratický politik, v letech 1998–2002 předseda vlády a od roku 2013 prezident České republiky. Standardům normálního nakladatelského uplatnění dospěl proto nejbližší autorčin podrobný výklad-komentář ke Goethovu dramatu, který byl v roce 1982 zařazen do kolektivní práce Kniha o Faustovi, ale ve zkrácené verzi. Jediným neporušeným knižním počinem byl – samizdatový výbor Máchovské studie, jež z prací R. Grebeníčkové o největším českém básníkovi uspořádal v roce 1984 Josef Danisz, právník a tehdejší advokát řady disidentů, pro strojopisnou Edici Expedice jako její 184. svazek.

Výbor O literatuře výpravné není prvním pokusem o souhrnnější představení vědecké tvorby Růženy Grebeníčkové. Z jeho 80 textů 31 vyšlo před dvaceti lety v antologii Literatura a fiktivní světy I. Nakladatelství Český spisovatel ji jako 15. svazek edice Orientace vydalo v roce 1995, její druhý díl byl vysazen a zkorigován během roku 1997 (autorka zemřela toho léta v červenci), ale zanikající nakladatelství ho už nebylo schopno vyrobit. Obsah, resp. plán celého projektu zveřejnil editor v čtvrtletníku Kritický sborník (roč. 17, 1997/98, č. 4, s. 85–86) ve chvíli, kdy bylo zřejmé, že druhá část výboru Literatura a fiktivní světy v dohledné době publikována nebude.

Editor poté nabídl svůj záměr nakladatelství Torst; z rozhovorů vyplynulo, že ideálním vydavatelským formátem odpovídajícím významu díla Růženy Grebeníčkové by byla tzv. velká bílá řada, koncipovaná v bývalém nakladatelství Odeon pro retrospektivy z celoživotní tvorby významných českých literárních badatelů. Odeon v této edici, provázené komentářem, doslovem, fotografickou přílohou, rejstříky a personální bibliografií, představil rozsáhlé antologie z děl Vojtěcha Jiráka (1978), Jana Mukařovského, Viléma Mathesia (oba 1982), Antonína Škarky (1986), F. X. Šaldy (1987–1988) a Václava Černého (1992–1993). Knižnice byla přenesena do nově vzniklého nakladatelství Torst. V roce 1995 zde ve stejné grafické úpravě, jako byla ta odeonská, vyšly antologie z díla Oldřicha Králíka a Pavla Trosta. Dohoda o zařazení autorčina titulu do této volné řady znamenala, že v Torstu se nebude připravovat druhý díl Literatury a fiktivních světů, nýbrž že se znovu přichystá celý výbor, resp. že se jeho obsah 67 studií, na kapacitu Českého spisovatele zúžený a rozdělený do dvou knih s měkkou vazbou, bude moci rozšířit.

Výbor Literatura a fiktivní světy byl za autorčina života koncipován jako aktuální vstup do soudobé rozpravy o literatuře, nikoli jako definitivní bilance vědecké tvorby; současně byl realizován v podmínkách posledního pokusu o koncepční a provozní revitalizaci nakladatelství Český spisovatel, a to pro přípravu rukopisu znamenalo práci v poněkud improvizovaných podmínkách. Nedokončení vydavatelského záměru v Českém spisovateli a koncipování rozsáhlejší edice s komentáři sice zveřejnění knihy hodně oddálilo, ale v jednom ohledu se paradoxně ukázalo jako šťastné. Od léta 2001

umožnil autorčin mladší syn Štěpán Kosík editorovi přístup k literární pozůstalosti R. Grebeníčkové, která pak mohla být v letech 2012–2014 systematicky zpracována. V ní byly mj. nalezeny strojopisné verze textů publikovaných buď v šedesátých letech slovensky, nebo otištěné česky, ale v neautorizované podobě. Naši původní koncepci čtyř oddílů výboru jsme neměnili, jen jsme ji rozšířili o část věnovanou francouzské literatuře, resp. romanistice a doplnit jsme mohli i část bohemistickou, rusistickou a germanistickou (mj. o původní znění studie věnované Hofmannsthalovi).

Více než dvě stě položek, z nichž jsme vybírali, tvoří texty značného žánrového rozpětí, od zpráv, glos a referátů přes odborné posudky a literární recenze, přehledové články, předmluvy a doslovy až k literárněhistorickým esejím, komentářům a studiím.

Upřednostnili jsme z nich ty, v nichž se autorčin původní poznávací přínos a originální styl uskutečňuje v plnější míře, tedy u pěti šesti posledně jmenovaných žánrů.

Přihlíželi jsme přirozeně také k tomu, aby se i při zúžené volbě pojednáváná témata nepřekrývala, a když se tak přece stalo, rozhodovali jsme se ad hoc, podle toho, zda daný příspěvek přicházel aspoň zčásti s jinde neformulovanými zjištěními. Protože jsme současně usilovali také o to, aby výbor měl i při značném objemu nějak čitelnou dramaturgii, aby čtenářův zájem poutal nejenom obsaženými pracemi, ale i tím, co dohromady vytvářejí, resignovali jsme na několik textů především proto, aby tuto tematicko-žánrovou „dramaturgii“ nenarušovaly.

V pořadu jednotlivých částí jsme resignovali na chronologii vzniku vybraných statí. Soudíme, že autorčino dílo vyznačují vedle jiných konstant také utkvění, repetice, návratnost, spojování a revize, a proto jsme se rozhodli řadit texty dle pomyslné chronologie tématu. Jsme si vědomi, že při takovém uskupování zvýrazňujeme nebo obnažujeme vnitřní „spoje“ dotýkané problematiky a možná vytváříme souvislosti, o jejichž ustavení R. Grebeníčková neusilovala. Pokládáme však juxtapozice nebo konfrontace témat napříč časovou posloupností za přiměřenější zhodnocení autorčina díla, než je jeho vystavení v prosté chronologii psaní. Vnitřní korespondence témat, se nejviditelněji vyjevuje nad tématy nebo jmény, u nichž se pisatelka zastavovala opakovaně, a studie jim věnované tvoří ve výboru malé monografie: literatura faktu, román a jeho forma, literární autobiografie, Diderot, Gogol, Dostojevskij, Čechov, Hofmannsthal, Kaiser, Musil, Ejchenbaum, Benjamin, Weil, Lopatka.

Výtah z ediční poznámky vydávané knihy publikujeme u příležitosti jejího uvedení dnes, 17. 2. 2016, v 18 hodin v pražském knihkupectví Ostrov.

www.ipsl.cz